

Hoe kostbaar is een kwetsbaar mens:
kwetsbare ouderen, diaconaat
en de Wmo

Over de betekenis van de kerk en in het bijzonder het
diaconaat ten behoeve van kwetsbare ouderen in een
veranderende samenleving

Rienke Vedders-Dekker

Eburon
Utrecht 2024

Het drukken van dit boek is mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van zorgorganisatie Carintregeland.

ISBN 978-94-6301-509-7

Academische Uitgeverij Eburon, Utrecht
www.eburon.nl

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Dolna Elija, Bulgarije

© 2024 J.D. Vedderts-Dekker. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Inhoud

Voorwoord	13
-----------	----

Proloog	15
---------	----

HOOFDSTUK 1

Van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij	19
--	----

1.1. De eerste aanzet tot de verzorgingsstaat in de jaren 1870-1945	19
1.2. De ontwikkeling van de verzorgingsstaat na 1945	21
1.3. Achtergrond en geschiedenis van de Wmo als brede participatiewet	22
1.4. De Wmo: mantelzorg, vrijwilligerswerk en noaberschap	25
1.4.1. Mantelzorg	26
1.4.2. Geboden mantelzorg in Nederland	27
1.4.3. De Wmo en vrijwilligerswerk	28
1.4.4. Kerkelijk aandeel in vrijwilligerswerk	30
1.4.5. Noaberschap	30
1.5. Onderzoeksvraag	33
1.6. Opzet van het onderzoek	37

HOOFDSTUK 2

Diaconaat: barmhartigheid en gerechtigheid	39
--	----

2.1. Theologische uitgangspunten van het diaconaat	40
2.1.1. Diaconaat als werkveld en dimensie	40
2.1.2. De verbinding tussen het Avondmaal en de diaconale praktijk	42
2.1.3. Eschatologisch perspectief	43
2.1.4. Barmhartigheid en gerechtigheid	44
2.1.5. Diaconale stijl; solidariteit, gelijkwaardigheid en wederkerigheid	46
2.1.6. Relatie tussen diaconaat en pastoraat	47
2.1.7. Relatie tussen diaconaat en de missionaire roeping van de kerk	48

2.2. De visie van de Kerkorde op het diaconaat in het licht van de diaconale theologie	49
2.2.1. Diaconaat is een wezenlijk onderdeel van het kerk-zijn	49
2.2.2. Diaconaat is verbonden met de eredienst	50
2.2.3. Diaconaat werkt vanuit de theologische perspectieven van barmhartigheid en gerechtigheid	51
2.2.4. Diaconaat is de roeping van de hele gemeente	52
2.2.5. Diaconaat richt zich op alle mensen in nood, zowel binnen als buiten de kerk	53
2.2.6. Diaconaat heeft een verantwoordelijkheid in het publieke domein	54
2.2.7. Diaconaat en pastoraat	55
2.2.8. Diaconaat en missionair werk	56
2.3. Visionair kader: presentie in de wereld	58
2.4. Conclusie	60

HOOFDSTUK 3

De opzet en uitvoering van het empirisch onderzoek	61
3.1. Kwalitatief onderzoek	61
3.2. Methoden voor het verzamelen van data	62
3.2.1. Semigestructureerde interviews	62
3.2.2. Het afnemen van semigestructureerde interviews bij kwetsbare ouderen	66
3.2.3. Onderzochte bronnen	67
3.2.4. Aanvullende informatie	68
3.2.5. Open interviews met wethouders, gemeenteraadsleden en cliëntenraadsleden	68
3.3. Kwalitatieve analyse van de semigestructureerde interviews	69
3.3.1. Transcriptie	69
3.3.2. Hoofdlijnen van de analyse	69
3.3.3. Proefcoderen: stap 1, 2 en 3	71
3.3.4. Analyse interviews landelijk gebied: stap 4, 5, 6 en 7	71
3.3.5. Analyse interviews stedelijk gebied: stap 8, 9, 10 en 11	72
3.3.6. Vergelijking codering landelijk en stedelijk gebied	72
3.4. Analyse gegevens van documenten en aanvullende informatie	73
3.5. Validiteit en betrouwbaarheid	74

HOOFDSTUK 4

De stem van kwetsbare ouderen in het landelijk gebied 77

4.1. De respondenten	77
4.1.1. Leeftijd	77
4.1.2. Burgerlijke staat	77
4.1.3. Opleidingsniveau	78
4.1.4. Kerkelijke gezindte	78
4.2. Resultaten kernonderwerp zelfredzaamheid	78
4.2.1. Thema zelfregie	78
4.2.2. Thema lichamelijke en psychische beperkingen	79
4.2.3. Thema hulp van burens	80
4.2.4. Thema hulp familie, vrienden en kennissen	81
4.2.5. Thema praktische hulp kerk	83
4.2.6. Thema hulp thuiszorg	84
4.2.7. Thema veilig wonen	84
4.3. Resultaten kernonderwerp kerkelijke activiteiten	85
4.3.1. Thema contact kerk	85
4.3.2. Thema steun predikant, kerkelijk werker, ouderling en diaken	85
4.3.3. Thema steun bezoekvrijwilligers	86
4.3.4. Thema kerkbezoek	87
4.3.5. Thema deelname kerkelijke activiteiten	88
4.3.6. Thema religieuze programma's en literatuur	88
4.4. Resultaten kernonderwerp levensbeschouwing, zingeving en geloof	89
4.4.1. Thema behoefte aan existentiële gesprekken	89
4.4.2. Thema eenzaamheid	89
4.4.3. Thema steun van geloof en religieuze rituelen	90
4.4.4. Thema betekenis voor anderen	91
4.4.5. Thema genieten van (kleine dingen) in het leven	91

HOOFDSTUK 5

Kerk en diaconaat in het landelijk gebied Wierden 93

5.1. Kerkgemeenschappen in het landelijk gebied	93
5.2. Beschrijving van de Hervormde gemeente Wierden	93
5.2.1. Bestuurlijke structuur van de gemeente	95
5.2.2. Beschrijving van het diaconaat van de gemeente	95
5.2.3. Taken van het diaconaat	97
5.3. Beschrijving van de Gereformeerde Kerk Wierden	100

5.3.1. Bestuurlijke structuur van de gemeente	101
5.3.2. Beschrijving van het diaconaat van de gemeente	101
5.3.3. Taken van het diaconaat	102
5.4. Beschrijving van de Hervormde kapel	104
5.4.1. Bestuurlijke structuur van de gemeente	105
5.4.2. Beschrijving van het diaconaat van de gemeente	106
5.4.3. Taken van het diaconaat	106
5.5. Conclusies	108

HOOFDSTUK 6

Wmo in het landelijk gebied 109

6.1. Inleiding	109
6.2. De gemeente Wierden	109
6.2.1. Demografische opbouw	110
6.2.2. Werkgelegenheid	111
6.2.3. Gezondheidssituatie ouderen	112
6.3. De gemeenteraad Wierden en de Wmo	112
6.3.1. Beschrijving van de Wierdense situatie aan het begin van de Wmo	113
6.3.2. Gemeentelijke voorzieningen	114
6.4. Cliëntparticipatie	116
6.5. De kerken en de Wmo	118
6.6. Conclusies	119

HOOFDSTUK 7

Eerste evaluatie landelijk gebied 121

7.1. De leef- en belevingswereld van kwetsbare ouderen	121
7.2. De betrokkenheid van de kerk bij kwetsbare ouderen	123
7.3. De betrokkenheid van de burgerlijke gemeente bij kwetsbare ouderen	123
7.4. Conclusie	124

HOOFDSTUK 8

De stem van kwetsbare ouderen in het stedelijk gebied 127

8.1. De respondenten	127
8.1.1. Leeftijd	127

8.1.2. Burgerlijke staat	127
8.1.3. Opleidingsniveau	128
8.1.4. Kerkelijke gezindte	128
8.2. Resultaten kernonderwerp zelfredzaamheid	128
8.2.1. Thema zelfregie	128
8.2.2. Thema lichamelijke en psychische beperkingen	128
8.2.3. Thema hulp burenen	129
8.2.4. Hulp familie, vrienden en kennissen	129
8.2.5. Thema praktische hulp kerk	131
8.2.6. Thema hulp thuiszorg	131
8.2.7. Thema veilig wonen	132
8.3. Resultaten kernonderwerp kerkelijke activiteiten	133
8.3.1. Thema kerk	133
8.3.2. Thema steun predikant, kerkelijk werker, ouderling en diaken	133
8.3.3. Thema steun bezoekvrijwilligers	134
8.3.4. Thema kerkbezoek	134
8.3.5. Thema deelname kerkelijke activiteiten	134
8.3.6. Thema religieuze programma's en literatuur	135
8.4. Resultaten kernonderwerp levensbeschouwing, zingeving en geloof	135
8.4.1. Thema behoefte existentiële gesprekken	135
8.4.2. Thema eenzaamheid	136
8.4.3. Thema steun van geloof en religieuze rituelen	136
8.4.4. Thema betekenis voor anderen	137
8.4.5. Thema genieten van (kleine dingen) het leven	137
8.5. Conclusie	138

HOOFDSTUK 9

Kerk en diaconaat in het stedelijk gebied Almelo	139
9.1. De visie op het diaconaat en de uitvoering binnen de Protestantse Gemeente Almelo	139
9.2. Kerkstructuur Protestantse Gemeente Almelo	141
9.3. De plaats van het diaconaat binnen de Protestantse Gemeente Almelo	142
9.4. Fundamentele aandachtspunten binnen het College van Diakenen	143
9.5. Beschrijving van wijkgemeente De Ontmoeting	144
9.5.1. Beschrijving van het diaconaat van wijkgemeente De Ontmoeting	146
9.6. Beschrijving van wijkgemeente Pniël	148
9.6.1. Beschrijving van het diaconaat van wijkgemeente Pniël	149
9.7. Beschrijving van wijkgemeente De Grote Kerk	152

9.7.1. Beschrijving van het diaconaat van wijkgemeente De Grote Kerk	154
9.8. Conclusie	155

HOOFDSTUK 10

Wmo in het stedelijk gebied	157
------------------------------------	------------

10.1. Inleiding	157
10.2. De gemeente Almelo	157
10.2.1. Demografische opbouw	159
10.2.2. Werkgelegenheid	160
10.2.3. Gezondheidssituatie ouderen	160
10.3. De gemeente Almelo en de Wmo	161
10.3.1. Beschrijving van de Almelose situatie aan het begin van de invoering van de Wmo	162
10.3.2. Gemeentelijke voorzieningen	163
10.4. Cliëntenparticipatie	166
10.5. De Protestantse Gemeente Almelo en Wmo	167
10.6. Conclusies	168

HOOFDSTUK 11

Eerste evaluatie stedelijk gebied	169
--	------------

11.1. De leef- en belevingswereld van kwetsbare ouderen	169
11.2. De betrokkenheid van de kerk bij kwetsbare ouderen	171
11.3. De betrokkenheid van de burgerlijke gemeente bij kwetsbare ouderen	172
11.4. Conclusie	173

HOOFDSTUK 12

Evaluatie overeenkomsten en verschillen landelijk en stedelijk gebied	175
--	------------

12.1. Overeenkomsten en verschillen vanuit perspectief van de kwetsbare oudere	175
12.2. Overeenkomsten en verschillen vanuit perspectief van de kerk	176
12.3. Overeenkomsten en verschillen vanuit het perspectief van de Wmo	177
12.4. Evaluatie	177
12.5. Conclusies	178

HOOFDSTUK 13

Een kritische zoektocht: kwetsbare ouderen, kerken en Wmo 181

13.1. Vruchtbare methodologie	181
13.1.1. Onderzoeksmethoden	181
13.1.2. Mogelijke bias in het onderzoek	182
13.1.3. Validiteit en betrouwbaarheid	183
13.1.4. Vergelijking van kwetsbare ouderen in het landelijk en stedelijk gebied	184
13.1.5. Verweven in verandering	185
13.2. Meer aandacht voor existentiële vragen	186
13.3. Diaconaat in de haarvaten van kerk en samenleving	187
13.3.1. Binnenkerkelijk: diaconaat opnieuw doordenken	187
13.3.2. Buitenkerkelijk: presentie in de samenleving door samenwerking met andere organisaties	189
13.4. Actieve betrokkenheid bij de Wmo	189
13.5. Slotwoord	190

Summary	191
---------	-----

Literatuur	195
------------	-----

Bijlagen	199
----------	-----

Bijlage A. Bronnenlijst empirisch onderzoek: historische documenten, beleidsplannen, lokale en bovenlokale (kerkelijke) onderzoeksrapporten en periodieken, geraadpleegde kamerstukken en wetten, websites	200
Bijlage B. Achtergrondkenmerken respondenten interviews: geslacht, burgerlijke staat, leeftijd, hoogst genoten opleiding en kerkgeenootschap van de respondenten in het landelijk gebied	206
Bijlage C. Vragenlijst interviews	208
Bijlage D. Overzicht codes, thema's en categorieën in het landelijk gebied en stedelijk gebied	215

Curriculum vitae	223
------------------	-----